

Dr. Hankiss János debreceni franciaprofesszor, az Egyetemi Könyvtár Zeneműtárának megszervezője¹

Mivel a Debreceni Tudományegyetem megszervezésekor nem létesült francia tanszék, eleinte lektorok és helyettesek alkalmazásával próbálták segíteni a helyzeten. A francia nyelv tanításának és a tanszék szervezésének újabb fejezete kezdődött azzal, hogy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1916 szeptemberében Hankiss János egri állami főreáliskolai tanárt nevezte ki francia (és egyben német) lektornak.²

Hankiss személyében egy fiatal, energikus szervező került a debreceni egyetemre, aki irodalomtörténeti dolgozataival már hírnevet szerzett.³ “A francia irodalom története a XVIII. században” tárgykörből 1919 áprilisában habilitálta őt a Bölcsészettudományi Kar.

Hankisst ezután a Külügyminisztérium Tudományos Osztályára, a Békeszerződést Előkészítő Irodába rendelték be, ő fordította franciára a trianoni békeszerződéssel kapcsolatos magyar javaslatokat és ellenérveket. Miután 1920-ban visszatért Debrecenben, ellátta a francia tanszék helyettesítését, majd 1923 március 29-én a Horthy kormányzó ki is nevezte Hankisst nyilvános rendkívüli tanárnak,⁴ majd 1929 március 19-én nyilvános rendes tanár lett.

Főkollégiumként 3 órában irodalomtörténeti előadásokat tartott (*A francia regény/dráma/vígjáték a XVIII./XIX. században*, *A francia regény fejlődése*, stb.), emellett 2 órás nyelvészeti mellékkollégiumot (*Francia történeti hangtan/alaktan/jelentéstan/mondattan román összehasonlító alapon*) és egy másik 2 órás, vegyes tárgyú mellékkollégiumot (*Molière, Voltaire, Alfred de Musset, Francia verstan, Ófrancia szövegek olvasása*, stb.). Mindezekhez 2 órás Szemináriumi gyakorlatok járultak.

Tudományos tevékenységét tekintve összehasonlító irodalomtudományi és irodalomtörténeti munkái (pl. *Európa és a magyar irodalom a honfoglalástól a kiegyezésig*; *A*

---

¹ Ez a tanulmány a Bolyai János Kutatási ösztöndíj támogatásával készült. Vele kapcsolatban megjelent: Korompai Gáborné: Hankiss János In: Hajdú-Bihar Megyei Pedagógus Arcképcsarnok (2004) 86-89.pp., Mudrák József: A Francia nyelv és irodalom Tanszék kialakulása a Debreceni Egyetemen (1914-1923). In: Hollósi Gábor (szerk.): Közlemények a Debreceni Tudományegyetem történetéből I. Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történelem és Néprajz Doktori Iskola, Debrecen, 2005. 21-23.pp. és Mudrák József: Román Philológiai Szeminárium – Francia Intézet. Debreceni Szemle 2007/2. 235-239.pp.

² VKM. 2977/1916. IV. sz. alatt. – Hankiss mint lektor kezdőknek (Beszéd és nyelvgyakorlatok) és haladóknak (Tudományos és szépprózai olvasmányok) tartott heti 3-3 órában nyelvórákat.

³ Hankiss János (szül. Budapest, 1893. szept. 21., ág. ev.) Szülei: H. János fővámigazgató, helyettes államtitkár, nemes Gebhardt Antónia. Öccse H. Szilárd (szül. Budapest, 1898.) vegyész mérnök, miniszteri tanácsos. – Egyetemi tanulmányait Budapesten, Genfben és Párizsban végezte, 1915-ben a Budapesti Tudományegyetemen német-francia szakos tanári oklevelet szerzett és francia irodalomtörténetből doktorált. 1915. szept. 1-től az egri áll. főreáliskola helyettes, 1916. ápr. 8-tól rendes tanára.

⁴ VKM. 45188/1923. IV. sz.

magyar irodalom Kelet és Nyugat közt) mellett irodalomelméleti műveket (*Nemzetkép és irodalomkutatás*), műfordításokat, antológiákat (Berzsényi, Madách, stb.) alkotott. Igazi kultúrdiplomata volt (műve: *A kultúrdiplomácia alapvetése*); előadásokkal, francia (*Panorama de la littérature hongroise contemporaine; Précis de la littérature hongroise*) és olasz (*Storia della letteratura ungherese; Il genio ungherese*) nyelvű könyveivel a magyar kultúra külföldi megismertetését szolgálta.

Hankiss hihetetlen munkabírású, nagy szervezőképességű professzora lett az egyetemnek. Széleskörű publikációs tevékenysége mellett az ő nevéhez fűződik a Nyári Egyetem és a Népművelési Kutató Intézet megszervezése Milleker Rezső földrajzprofesszorral. Az 1929-30-as tanévben a Bölcsészettudományi kar dékánja, majd a három rákövetkező tanévben (!) (Milleker dékán mellett) prodékán, az 1944-45-ös csonka, a háború viharaitól megtépzott tanévben az egyetem rektora. Saját tanszékének ellátása mellett helyettesítette a német (1938, 1941), a magyar irodalomtörténeti (1943) és az olasz tanszékét (1946-1947). Ő tartott az egyetemen spanyol nyelvet, 1947-től lektorként is. Nem mellékesen 1947. febr. 8-tól 1949. ápr. 21-ig (a politikusként tevékenykedő Kondor Imre helyett) megbízott egyetemi könyvtárigazgató is volt.⁵

Mint a Nemzetközi Irodalomtörténeti Társaság titkára szervezte annak világkongresszusait és 1938-tól 1943-ig kiadta Debrecenben annak folyóiratát, a *Helicont*. Szinte minden évben, gyakran évente többször is tartott előadásokat külföldön (Párizs, München, Varsó, Amszterdam, Róma, Tallinn, Lyon, stb.), ezalatt óráit Kovács Máté és Kardos Tamás tanársegédek, illetve a Tanárképzőintézetben vitéz Fejes Andor tartották.⁶ Besegítettek ebben a lektorok is.

1943 áprilisában a Kállay-kormányban Szinyei Merse Jenő miniszter mellett a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium politikai államtitkára lett. Valószínűleg államtitkári kinevezésénél azért esett a debreceni professzorra a választás, mert Hankiss nem németbarát, hanem a nyugati orientáció híve volt, főleg francia kapcsolatokkal és szerte a világon jó hírnevű kultúrdiplomatának számított. Államtitkársága alatt a magyar nyelvészeti tanszék tanára, Bárczi Géza helyettesített, aki korábban főként francia filológiával foglalkozott.

---

⁵ Hankiss János személyes és szolgálati adatai, valamint tudományos munkásságának összefoglalása Mudrák Józsefnek „Debreceni Egyetemtörténeti Lexikon 1914-1949.” c. összeállításból származik.

⁶ Mivel Hankissnak 1943-ig nem volt magántanára és az összes órát egyedül tartotta, a szokásosnál nagyobb mértékben épített a Tanárképzőintézetben francia szaktantárgyakat előadó tanárra, vitéz Fejes Andorra és az állandó lektor Molnár Andrásra.

Államtitkárságáról a német bevonulás miatti tiltakozásképpen mondott le, de a lemondás politikai okait hivatalosan elfedte az, hogy 1944 május 22-én az egyetem tanácsa rektorra választotta az 1944-45-ös tanévre⁷.

Hankiss rektorsága a II. világháború legzavarosabb időszakára esett, amikor az ország hadszíntérré vált, az oktatás pedig megszakadt. Miután 1944 októberének elején a minisztériummal megszakadt a kapcsolat, Hankiss Budapestre utazott megbeszélésre és további utasításokért, de visszatérni már nem tudott a hadi helyzet alakulása miatt.

1945 májusában a Budapestről megérkező Hankiss rektort a Debrecenből való eltávozása miatt megindított fegyelmi vizsgálat vezető állásra alkalmatlannak mondta ki, amire válaszul Hankiss lemondott a rektorságról.⁸

1949 őszén történt az idegennyelvi tanszékek elsorvasztása: először még szeptemberben "Modern Nyelvek Intézete" néven olvadt össze az angol, francia, német és olasz tanszék, majd novemberben megjelent a rendelet ezeknek a szakoknak, illetve tanszékeknek szüneteltetéséről.⁹ Hankiss János – ahogyan a többi nyelvprofesszor is – december 31-ig maradt rendelkezési állományban, majd őt az Egyetemi Könyvtárba helyezték át, ahol volt tanítványa, lektora Kovács Máté volt az igazgató.

Élete utolsó éveiben zenetörténettel foglalkozott (főként Liszt életével és munkásságával), így érthető, hogy az egyetemi könyvtárban található zenei könyvek és kották felkeltették érdeklődését és 1958-ban az ő munkájának köszönhetően létesült a Zeneműtár.¹⁰

---

⁷ 1944. máj. 22-én du. 6 órakor a Református Kollégium kis tanácstermében történt a választás, amelyen először Szabó Dezső történelemprofesszort választották meg, de ő nem fogadta el. (HBmL. VIII. 1/b. 86.d. 2402/1943-44. etsz. RH.)

⁸ Egyetemi Tanácsi Jegyzőkönyvek 1944/45. tanév, X. rendkívüli ülés, 1945. máj. 5. 125.p. (HBmL. XXVI. 1/a. 1.k.) (a bizottság tagjai Czeglédy Sándor, Szalay Sándor és Verzár Gyula professzorok voltak):
"… nem állapítható meg az, hogy dr. Hankiss János rector a professzorokat távozásra rábeszélte volna, de kétségtelen, hogy nem tartotta vissza a professzorokat az eltávozástól, amit pedig tőle, mint az egyetem vezetőjétől el kellett várni. Ezzel a magatartásával dr. Hankiss János nem bizonyult elég erősnek arra, hogy az egyetem vezető pozícióját betöltse, de fegyelmi vétséget ez alapon megállapítani nem lehet."

⁹ VKM. 1426-35/1949. V. 1. sz.

¹⁰ 1959. ápr. 28-án hunyt el Budapesten, János fia orvos, belgyógyász lett, Elemér ismert szociológus, Ilona leánya operaénekesnő.